

השיעור השבועי

גיליון מספר 406

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היחידים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

הרב המקיים: הרח"ג יעקב כהן שליט"א
ראש ישיבת נזר התלמוד

כתב ועורך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	יורשלים
20:54	20:02	19:12	תל אביב
20:51	20:00	19:10	חיפה
20:54	20:02	19:12	באר שבע
20:51	20:00	19:10	

ראה | כ"ה אב תשפ"ג

גיורי צה"ל, נוסחאות התפלה

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 0506-730-831

תוקף גיורי צה"ל בזמנו. קדיש אחר הפטרת ת"ב ויר"כ. תיבת "וישוררו" בנשמת כל חי. אין לברך על גלידה בסעודה. התנאים לברכת "הטוב והמטיב" על יין. שלא לשנות מדעתינו בנוסחאות התפלה. עירוי רותחים בשבת לחמין שהצטמק

שיעורי חכם שלום

א. חכם שלום זצ"ל נתן שיעורים בהלכה בשבתות במשך עשרות שנים. מרן שלח אותי לשיבה בגיל שנים עשרה...² מרן שאל אותי, אתה יודע ללמוד תוספות? בחן אותי וראה שאני יודע. אמר: לא חבל לך על הזמן? לך לשיבה! והלכתי ללמוד בישיבת פורת יוסף - קטמון, ושם חכם שלום היה מוסר שיעור בשבת, וכל בני הישיבה היו נכנסים. ובזמנו בשנת תשכ"ד תשכ"ה, היה לוקח ירחון קול סיני - היה הירחון הראשון שפרסם את פסקי מרן זצ"ל עוד לפני שנפוצו פסקיו בכל העולם - מקפל אותו לשנים, ושם בכיס הפנימי, ובשיעורים היה מפלפל בדברים של הרב. לפעמים הייתי מעביר למרן, הקשו עליך כך וכך, ומרן היה משיב. וזה חוץ מהשיעור היומי שלא היה מוותר עליו. חכם שלום היה ר"מ בשיעור ב' ישיבה גדולה, כי אמר על שיעור א' שעדיין לא יודעים ללמוד, ושיעור ג' כבר מתקברים לשידוכים... ולמדנו אצלו גמרא מהר"ם ומהרש"א, ובלילה לפני השיעור היינו מכינים היטב מהרש"א ומהר"ם, כי מי שלא היה מכין, חכם שלום היה גוער בו, וקיים 'זרוק מרה בתלמידים' (כתובות קג) בצורה נכונה. חכם שלום אהב את מרן אהבת נפש, למרות שבהלכה עשה כמו הבן איש חי גם במקומות שהבן איש חי חולק על השלחן ערוך, על פי המסורת שקיבל מבית אבא מבגדאד, אבל עם כל זה היתה לו הערכה עצומה ואהבה גדולה למרן.

"יקם סערה לרממה"

ב. בשנתיים שלש האחרונות של מרן זצ"ל, היה את עניין גיורי צה"ל, אתם יודעים שיש בארץ כחצי מיליון עולים שאינם יהודים מרוסיה והסביבה, והרוב אף אינם רוצים להתגייר, ומי שבא להתגייר, בא בגלל שהוא הכיר יהודיה, או שהיא הכירה יהודי, אם בית הדין רואה שאין שום סיכוי שישמרו שבת, כשרות וכו', ורק מדקלם מה שלמדו אותם: אני מקבל עלי מצוות, אבל יש אומדנא דמוכח - כמעט ברור שלא יקיים מצוות, במקרה כזה אסור לבית הדין

לגייר אותנו, ואם יגייר בית הדין נפסל, כי עשה נגד ההלכה, ואז כל הגיורים של בית הדין הזה פסולים. ובזמנו המצב היה גרוע מאד, אצל הרבה גרים התברר שאחרי הגיור הם חילוניים גמורים, לא שומרי שבת, לא שומרי כשרות, ואם כן איך אפשר לגייר אותם?! היה רב אחד מהרבנות הראשית לישראל שביקש ממרן שיחזק אותו להכשיר את גיורי צה"ל, אותו רב הקים ועדה, וחברי הועדה כתבו רק כיצד יגיירו מכאן ולהבא. והרב חתם, כי סמך על ועדת הרבנים. ואז האשכנזים רצו לעשות מחאה, והספרדים לא היו שותקים על דבר כזה, והיה עלול להיות פילוג נורא ואיום.

"אני שלום וכי אדבר"

ג. חכם שלום הזדעזע כל כולו, ואמר: הפסקים של חכם עובדיה על המאזנים! כולו רעד. מיד על הבוקר סירב לשתות או לאכול כלום, ורץ לרב אלישיב ואמר לו: שמי "שלום", "אני שלום וכי אדבר". אמר לו הרב אלישיב: ואני שמי "יוסף שלום", ודיברו על ענין הגיורים. היו שחשבו שמרן הסכים למהלך הזה לגייר גיורים כשידוע מראש שלא יקבלו מצוות, כמו שעשו אז עם רבים מגרי צה"ל. וזה נגד ההלכה ונגד השלחן ערוך, כי כל מהות הגיור זו קבלת המצוות, ואפילו קיבל כל המצוות חוץ ממצוה אחת דרבנן אסור לקבל אותו לגירות. חכם שלום דיבר איתנו, וכתבתי נוסח שמקובל על הרבנים האשכנזים, הרב אלישיב, הרב שטיינמן, הרב ואזנר - שעמדו בראש המערכה, וכך כתבתי: להוי ידוע, הדבר ברור בלי שום ספק, שאין גיור בלי קבלת כל המצוות. וכל זה כדי להסיר מאותן דעות שלא הבינו את מרן. ואחר כך בא לבית של מרן ואמר לו: הנה הנוסח, הרב אלישיב כבר ראה את זה, רק כבודו יחתום ויבחר את הדברים, כי הבינו מדברי כבודו כאילו הסכים שקבלת מצוות לא מעכבת, איך אפשר? חס ושלום. מרן קרא ואמר: בסדר גמור, תביאו את העט. חיפשו עט ולא מצאו. חכם שלום שהיה פיקח גדול, הסתכל על אחד שחשד בו שהעלים

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול מעוז ומגדול הגאון רבי יעקב כהן ראש ישיבת נזר התלמוד בביתר, בנו של מורנו ורבונו עט"ר, נשיא מועצת חכמי התורה הגאון הגדול חכם שלום כהן זצוק"ל, שבשבת הבאה (שבת פרשת ראה) יחול יום השנה הראשון לפטירתו, ולשם כך הבאנו את בנו כבוד הרב שיספר על הנהגותיו, כי יש הרבה מה ללמוד מהאבא הגדול.

הלילה זה יום השנה ה-29 לפטירת הרבנית האמא מרגלית בת זכיה ע"ה, שנפטרה ב"ט אב תשנ"ד. חייבים לציין שמסרה נפש בשביל מרן זצ"ל, ומרן לא יכל להגיע לכל מה שהגיע, הן בזיכוי הרבים, הן בכתיבת הספרים, הן בשיעורים, בלי הסיוע של הרבנית. היא נתנה לו את כל הכוח, ועשתה הכל בבית, אפילו לאסיפת הורים מרן לא הלך אף פעם, אלא רק הרבנית, וכן על זו הדרך. יהי רצון שהשיעורים יעמדו לזכותה, שתתפלל עלינו בשמים, שנמשיך לעשות עוד כהנה וכהנה ולזכות את הרבים.

² פעם שרת המשפטים התחילה להגיד לי שצריך ללמוד ליב"ה ובגרות, אמרתי לה: אין לי לא תעודת בגרות, ולא תעודת גמר של בית ספר. עמדה המומה, באמת? כן, אחר כיתה ו' הלכתי לשיבה. ומה הפסדתי שאין לי תעודת גמר?!

1 מדברי הרב יעקב כהן שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א, ברצוני להזכיר את הקשר שהיה בין מרן לבין אבא, קשר של עשרות רבות בשנים, עוד כשלמדו יחד בישיבה. אבא כל כך העריך את ההתמדה, ואת המסירות נפש של מרן שנבעה מיראת שמים טהורה, כמה הרב נלחם בדברים שיכלו לפגוע במשרה שלו, ולא חת מפני איש. ובי"ה שמרן הראשון לציון שליט"א ממשיך את הדרך של אביו הגדול בצורה נפלאה וחזקה. תמיד האבא היה מתפעל שהראשון לציון לא חת מפני איש, ועומד על משמר הרבנות בתוקף. זכינו כעת להוציא לאור ספר של אבא, שעבדנו עליו הרבה זמן, ואכן ביום ששי הדפיסו כמה אחדים והרב קיבל ראשון. אני לא מכיר אהבה כמו האהבה ששררה בין מרן לאבא, וגם כשהיו יוכוחים בהלכה, מרן זצ"ל אמר לי: אביך כולו לשם שמים! כמה אהב אותנו, והזכיר גם את הסבא חכם אפרים הכהן, וכינהו מלאך. אבא סיפר לי שכאשר מרן נסע לפתח תקווה, רצה שיחליף אותו בשיעורים בהלכה, ואבא אמר לו שהוא לא יכול בגלל שמוסר שיעורים בישיבה. ומעניין שכמה פעמים מרן שלח לאבא אנשים שיבחן אותם לתעודת יורה יורה. יהי רצון שיהיו שפתותיו דובבות, יגדיל תורה ויאדיר.

לתגובות וכן לקבלת הגיליון במייל: d95872@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת ר' אברהם מנשה בן רוזמה ז"ל

את העטים, ואיים עליו, אוי ואבוי אם לא יביא את העט מיד... ההוא מסכן פחד, הביא את העט, והרב מיד חתם בשמחה, כי בלי ספק לא היה בדעתו חלילה להכשיר איזה גיור בלי קבלת מצוות! ואחר כך מרן קם ונישק את חכם שלום על מצחו. וב"ה נהיה שלום בין האשכנזים לספרדים. ומרן זכר לו לטובה דבר זה עד סוף ימיו.

הערכה עצומה לפסקי מרן

ד. זה מראה על אהבה אמיתית! וב"ה היום כולם לומדים ומעיינים ביביע אומר, השבת נתתי שיעור בקרית ספר בבית כנסת של אשכנזים, והם ישבו והקשיבו ואחר כך שאלו שאלות, ואילו לא הובהרה דעתו של מרן, איפה היה דבר כזה?!... הכל בזכות חכם שלום שגילה את אהבתו למרן, ובעיקר את הערכתו הגדולה לפסקים של מרן. היה מעניין אותו מאוד למה הרב פסק כך ולמה פסק כך, ולא סתם היה חולק. הרבה פעמים דיברתי אתו, ותמיד היה שואל: תגיד, מה הנימוקים של אביך בענין זה, ובענין זה.

קדיש אחר ההפטר

ה. למשל, לפני מעל שלשים שנה עשו חנוכת בית לשיבת שבות יהודה, בראשות הגאון הרב מאיר אלבו, שהוא תלמיד חכם חשוב ופלפלן עם שכל ישר. הרבנים ישבו על כמה גבוהה, ואנחנו היינו צעירים וישבנו למטה. חכם שלום ראה אותי ופנה אלי - מי שהכיר אותו יודע שהיה מדבר בתקיפות, והיתה יראה ממנו... ואמר: תגיד, מאיפה המצאת מה שכתוב בילקוט יוסף מועדים (עמ' קיא, תקפה) - שיצא לאור בשנת תשמ"ח - ובמחזור חזון עובדיה, שמפטיר יונה אומר קדיש רק אחר ההפטר והברכות? אמרתי לו: כך מנהג ירושלים. אמר: אני בירושלים ששים שנה, ואין מנהג כזה, מאיפה אתה ממציא?!... תקף אותי, ושתקתי. מרן זצ"ל נכח שם, ואחר כך כשנכנסנו לרכב שאל אותי: מה רצה ממך חכם שלום, למה תקף אותך?... סיפרתי לו.

להקת ראשונים ואחרונים

ו. בו במקום מרן הביא לי כעשרה ראשונים שכך כתבו, ומהם הר"ר מיגאש (סי' פט) - היה לפני כ-950 שנה, מגן האלף בדעת סידור רב עמרם גאון (ח"ב סי' ק), האור זרוע (יו"ב סי' רפא), ספר הרוקח (סי' ריח), האבודרהם (דף עח ע"א), התשב"ץ (ח"ג סי' שט), רבינו ירוחם (י"ב ח"ג דף כ ע"ד), המאירי (מגילה כג), הרי"ש (סי' שא), מהרי"ל (עמ' שנב). וכן להקת אחרונים, המגן אברהם (סי' רפב ס"ק טו), הכנסת הגדולה (הגב"י סי' רפב), רבי עקיבא איגר (בח"י לאור"ח סי' תקנט), בית דינו של שלמה (תאו"ח סי' א), שדה הארץ³ (ח"ג סי' בח), רבי אליהו ישראל (קול אליהו ח"א תאו"ח סי' טו, כסא אליהו סי' רפב), נהר מצרים (בה"ט באב אות טז), ועוד. והסברא בזה פשוטה, בכל שבת חובת היום לעלות שבעה עולים, ולכן אחר עליית שבעי אומרים קדיש, לפני המפטיר שתקינו להוסיפו מאוחר יותר, אבל בתשעה באב וביום כיפור במפטיר יונה, השלישי הוא חלק מחובת היום, ולכן אומר את הקדיש רק לאחר ההפטר⁴. כנראה חכם שלום ראה מה שכתב השבולי הלקט (סי' רסט), שהשלישי אומר

³ חיברו הגאון רבי אברהם מיוחס, היה חבר בית הדין בירושלים, אחיו של הראשון לציון בעל פרי האדמה.

⁴ יש אחד אברך בעל תשובה - אנחנו צריכים לחזק ולעודד את בעלי התשובה, אבל הם צריכים לדעת את מקומם - מיישבת כף החיים, שהוציא חוברת "שאלה ותשובה", לפרוך את פסק מרן זצ"ל בזה, והחמור שעשה שהעתיק חצאי דברים. אני לא מבין, ראש הישיבה שלו זה הגאון רבי יעקב חיים סופר, אני יודע שיש לו הערכה גדולה למרן, פעם היה במקוה ושמע שיצא לאור אחד מספרי מרן, התלבש מהר ורץ לחנויות לחפש את הספר. הוא העריץ את מרן, ובודאי שצריך להחזיר לתלמידים שלו, מה אתה מוציא חוברת שלמה נגד מרן?! הרב בילקוט יוסף מועדים שיצא לאור בשנת תשמ"ח, וכן בחזון עובדיה (ד' תעניות עמ' שפב) הביא ראשונים שכתבו כך, וזה הלך והעתיק חצאי דברים. בילקוט יוסף על ארבע תעניות (עמ' תקל) הבאתי את החוברת הזו שיצאה בעילום שם ונתתי לו על הראש, אם אתה מחפש את האמת למה להעתיק חצאי דברים?! והבאתי ראשונים ואחרונים שכך כתבו.

⁵ לפני כשלושים שנה, התקיימה אצלנו בישיבה סעודת שבע ברכות לבחור חשוב אחד, שאחר כך נהיה רב קהילה גדולה בחו"ל, ומרן שהיה קשור מאוד לישיבה שלנו והחזיק את הישיבה עד שנת תשנ"ט, הגיע לשבע ברכות. לפני ברכת המזון חילקו גלידה, והרב אמר: תשאירו אותה לאחר ברכת המזון. בירכו ברכת המזון ואחר כך אכלו את הגלידה, וגם הרב בא לקחת, אבל בחור אחד התחיל לצלם, והרב הניח את הגלידה בצד. מה אתה מצלם את הרב אוכל גלידה, צריך שיהיה לו קצת טקט, קצת שכל. וזה היה ביום חול, ולא כמו שטענו שדחה את הגלידה לאחר הסעודה רק בשבת, כיון שכבר בירך על היין ורצה להרוויח מאה ברכות.

קדיש קודם ההפטר, וכן כתבו החתם סופר (סי' רפב), הגאון מליסא בדרך החיים (מנהיג"ט באב אות ח), סידור יעב"ץ (עמ' רפא). אבל הדרך שלנו בהלכה ללכת אחר רוב ככל הראשונים ורוב האחרונים. כשאמרתי לחכם שלום את דברי הפוסקים הללו, הוא שמח מאוד, וראיתי שחיפש את האמת, ולא בא ח"ו לקנטר. ותמיד שאל למה כך ולמה כך.

נשמת כל חי

ז. לפני תשע שנים בחול המועד סוכות התקיימה הכנסת ספר תורה בישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה, הייתי שם, חכם שלום קרא לי, נכנסנו למשרד בישיבה, ושאל: תגיד, למה מחקת בסידור מ"נשמת כל חי" תיבת "וישוררו"? ואמרתי שצריך לומר "הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד", אבל "וישוררו" אינה מתאימה עם "את שמך מלכנו תמיד". אמר: טוב, אבל מה המקור למחוק? אמרתי לו שאחזור אליו עם תשובה. ואחר כך השבתי לו שכך הנוסח בראשונים, ומהם בסדר רב עמרם גאון (ח"ב דכ"ד ע"א), במחזור ויטרי (עמ' קנ וקנד), הרא"ה (תענית ז), וגם ברמב"ם אין תיבת "וישוררו". וכן כתבו בשלמי צבור (דף רד ריש ע"ג), ובספר לחם הבכורים (דקל"ו ע"ב), ובשערי תשובה (סימן רפא), ובמחזור אהלי יעקב (לר"ה, דצ"א ע"ב). אמנם הבן איש חי (ש"ב פר' תולדות אות ה) הזכיר שצריך לומר "וישוררו" - וחכם שלום היה עושה כמותו - אבל כל הפוסקים לא כתבו כך, וגם רבו של הבן איש חי רבי עבדאללה סומך, כתב בספרו שו"ת זבחי צדק (ח"ג סי' קנא עמוד ע"ה) שיש למחוק תיבת "וישוררו". חכם שלום הופתע שהבן איש חי יחיד בדבר.

ברכה על גלידה בסעודה

ח. בשנת תשנ"א - לפני 32 שנה - יצא לאור ילקוט יוסף הראשון על הלכות ברכות, ואני הייתי מקפיד בכל ספר שהוצאתי לאור, לשלוח לחכם שלום מעשרה ראשונים, והוא היה שמח לקבל, וגם היה מעודד, ופעם אמר: תביא לי גם ארון ספרים, כבר אין לי מקום... ושם (עמ' קצח) כתבנו הלכה מחודשת, שלא לברך על גלידה באמצע הסעודה. זו הלכה מצויה. כשחכם שלום ראה אותי שאל, למה לא לברך על גלידה בסעודה? מה זה קשור לדיני טומאה וטהרה? וגם שלח לי מכתב - נדפס בילקוט יוסף החדש (תשס"ד עמ' תשז) - ותחילה פתח בדברי עידוד ושבח - כך צריך להיות - ואחר כך שאל, שלכאורה אין הגלידה נחשבת משקה, ואפילו אם נחשיבה כמשקה, הרי היא באה לקינוח הסעודה, ומה המקור שלך לומר שלא לברך עליה?

משקים בסעודה

ט. השבתי לו, קודם כל זו הוראה של מרן זצ"ל⁵. והנה בגמרא בברכות (מא סע"ב) שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם? אמר להם, הואיל ופת פוטרם⁶. אי הכי יין נמי נפטריה פת? שאני יין דגורם ברכה לעצמו⁷. נחלקו הראשונים בפירוש הסוגיא, הבה"ג - בעל הלכות גדולות (הל' ברכות פ"ו דף י"א ע"א),

⁶ הלחם הוא ראש לכל המאכלים, ובדרך כלל אין סעודה בלי לחם, לכן ברכת המוציא פוטר את כל הדברים הבאים מחמת הסעודה. ואם אוכל רק חצי כזית פת, צריך לברך על האורז, ועל הממולאים, ועל הבשר. ואף שהרב משה לוי ז"ל בספרו ברכת ה' (ח"ג עמ' שלט) חשב שבכל אופן ברכת הפת פוטרת, ולא משנה כמה פת אכל, אבל טעה בהבנה, וכבר מרן זצ"ל העיר עליו בספריו (יב"א ח"א תאו"ח סי' ז, חזו"ע ברכות עמ' פב), שהרי פשוט שאין ברכת הפת פוטרת, אלא קביעות הסעודה, שהכל טפל לסעודת הפת.

⁷ על שאר משקים - מים, טמפו, קולה, תה, קפה - לא מברכים בסעודה, אבל על יין מברכים, כי היין חשוב שהרי מברכים עליו בחתונה, בשבע ברכות, בבית מילה, בזימון, ועוד שברכת הגפן היא ברכה חשובה, בשונה משאר משקים שנסחטו מפירות, שירדו מברכת העץ לברכת שהכל, כמבואר בגמרא ברכות (הא). דיעה בעלמא הוא, לעומת זאת היין עלה מברכת העץ לברכת הגפן שהיא יותר מבוררת. ורק אם זו סעודת שבת שקידשו על היין, והוא טעם מהיין, לא יברך על היין בסעודה.

יש נוהגים להביא כמה יינות, ועל כל יין נוסף מברכים הטוב והמטיב. פעם אחד מראשי העסקנים שלנו שלוחא דרבנן, לחץ על מרן שייברך "הטוב והמטיב", אמר לו הרב: בשבילי זה לא הטוב ולא המטיב... כי הרב לא נהנה מיינות. יש שאמרו שראו את מרן מברך, אני לא ראיתי, אבל לא ראינו אינה ראיה! (כתובות כג. עדיית פ"ב מ"ב. בתמים קג), ועל כל פנים לא הירבה לברך הטוב והמטיב, כדי שלא ילמדו ממנו ויברכו גם כשחסרים התנאים לברכה זו.

צריך לשים לב שלא לברך הטוב והמטיב אלא אם כן יתקיימו כמה וכמה תנאים המבוארים בילקוט יוסף ברכות (כת"י, שיצא לאור בקרבוב בע"ה) - וכן כבר בחזו"ע (ברכות עמ' עה) ובילקוט"י (תשס"ז, עמ' יד) - שחכמים תקינו לברך ברכת "הטוב והמטיב" על שינוי

להצלחת רבי גרשון בן מרים וב"ב | לעילוי נשמת שרה זהרה בת יונה ע"ה

לע"נ ר' שמעון בן רחל אוחנה. רחל בת פורטונה כינה ומלפני. אפרים בן מרים ויפת. לרפואת אורי שמעון בן ירדנה. דניאל בן אסתר. משה בן מושגאן

הראב"ד (הובא ברשב"א ברכות מא:), האור זרוע (ח"א ס"ס קנה), השבלי הלקט (ס"י קמג) בשם אחיו רבי בנימין, פירשו שאם בירך על היין פטר את המשקים שבסעודה, אבל אם אין יין, אף על פי שנמצא בסעודה מברך על מים ושאר משקים. לעומתם דעת רוב הראשונים ומהם ר"י ורבינו תם (בתוס' ברכות מב' ע"א), הרשב"א (ברכות מא:) ושכן נהגו רש"י ורבינו תם וגדולי הצרפתים, תלמידי רבינו יונה (ברכות דכ"ט ע"ב מדפי הר"ף), המרדכי (פ"ו דברכות ס"י קלו), הסמ"ג (ענין כו קיא ע"ד) ועוד, שאם יש יין צריך לברך עליו, אבל על שאר משקים, גם בלא יין אין מברכים עליהם באמצע הסעודה. מרן בשלחן ערוך (סימן קע"ד סעיף ז) פסק כרוב הראשונים, שאין לברך על מים ושאר משקים בסעודה, והביא דעת החולקים, וכתב שהרוצה להסתלק מן הספק ישתה קודם הסעודה ויכוין לפטור מה שישתה באמצע הסעודה. אני זוכר שהעיראקים הוותיקים וגם הסבא ע"ה, היו מברכים על סוכר לפני הסעודה כדי לפטור מה שישתה בסעודה. אבל מן הדין אין צורך, וזו חומרא.

משקים לקינוח

י. הסיבה שלא מברכים על משקים בסעודה, כי הם באים להעביר את האוכל, אולם להלכה גם מי שגמר לאכול ורוצה לשתות קצת ערק⁸ או קוניאק או ויסקי - איזה טעם יש לזה, אבל יש ששותים... - לא יברך עליהם לפני ברכת המזון, ואף ששותים אותם קימעה קימעה, ושתייה זו לא באה מחמת האוכל, מכל מקום לא פלוג רבנן. והדבר דומה למי שביום חם שותה ברוך עם קש, ושותה קצת קצת, אף ששותה לתענוג ולא כדי להעביר את האוכל, לא מברך עליו בסעודה. וגם גלידה נחשבת כמו משקה, שהרי אין לועסים אותה, "וחם השמש ונמס", כשהיא נמסה נהיית נוזלית. ויש עוד נימוקים למה לא לברך על גלידה בסעודה. חכם שלום אהב לשמוע פוסקים, ואמרתי לו שבספר מעשה ניסים כדור⁹ (סימן ט ע"א) חילק בין גלידה חלבית לפרווה, וגם האור לציון (ח"ב פרק יב אות יב) נמשך אחריו מלה במלה, ועל כל פנים דעת הגר"מ פיינשטיין - היה גברא רבה וסיים את הש"ס ארבע מאות פעם, והגר"ז גוסטמאן - יש לו ספרים על הש"ס, שאין לברך על כל גלידה בסעודה כלל (קובץ צהר ח"ג ע"ג ע"ב), וכן כתב בשו"ת באר משה שטרן (ח"א סימן יא), וכן כתב בספר קנין תורה בהלכה (ח"ב סימן קח), ובספר הפוסק (עמ"ק תרמ), שכך היה מורה ובה הרב ואזנר שלא לברך על הגלידה בסעודה. גם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס"י סג) כתב על גלידה הנאכלת בכפית, שלא לברך עליה בסעודה. וספק ברכות להקל.

דעת מרן זיע"א

יא. בילקוט יוסף (שם עמ"ד) כתבנו שכך דעת מרן זצ"ל שלא לברך על גלידה בסעודה, והיה מי שטען שמרן לא סובר כמו שכתבנו בשמו. והרי אנחנו מעולם לא חולקים על מרן, לא אזים מדבריו גם כשאנחנו לא מבינים, "אם ריק הוא - מכס", אחרים רגילים לחלוק, אנו לא עושים כן, וכשמרן חוזר בו, במהדורה הבאה עשינו כוכב וציינתי למטה שמרן חזר בו. ומישהו רצה לומר בשם מרן שיש לברך על הגלידה בסעודה, ורצה לחלק בין שבת לחול, ועשה בלגן... אבל בשנים האחרונות יצא לאור שו"ת יביע אומר במהדורה חדשה,

יין, וצריכים לדעת שיש בענין ברכה זו כמה תנאים, וחילוקים, ולא כולם בקיאים בפרטי הדינים, לכן רבים לא נהגו לברך ברכה זו, והמברך צריך שיהיה בקי בכל הפרטים, שלא ישלל לברך ברכה זו במקום מחלוקת הפוסקים. וחלק מהתנאים הצריכים ליהם: א. אין לברך הטוב והמטיב אלא אם כן הוא בתוך סעודה ולא סתם שיושבים יחד ושותים יין. ב. אין לברך הטוב והמטיב אלא אם כן יש אחר ששותה עמו, שכן משמע מנוסח הברכה "הטוב" לו "המטיב" לחבירו, ואף אם אשתו או בני ביתו ששותים עמו מברך הטוב והמטיב. ג. מי שברך בסעודה ברכת הגפן, ואחר כך נמלך מלאכול ולשתות וסילק השלחן או המפה, או שאמר הב לן ונברך, ושוב רוצה לשתות יין אחר, לא יברך הטוב והמטיב, אלא הגפן. ד. אם נגמר היין הראשון, והביאו לו יין אחר אפילו הוא משובח מן הראשון, לא יברך הטוב והמטיב. ה. אין לברך הטוב והמטיב אם הוא יודע שהיין השני גרוע מן הראשון, אבל אם הוא שווה או יותר טוב, מברך, והיינו בשני סוגי יין. ו. אם יין זה היה על השלחן בעת ששתה מהיין הראשון, אין לברך הטוב והמטיב. ז. יש אומרים שצריך בשתייה השניה שיטעמו יותר מכל שהוא מהיין, ולדינא אף בטעימה קצת מהיין השני מברך הטוב והמטיב. ח. צריך ששניהם ישתו משני היינות, ושניהם יהיו בחזר אחד. ט. צריך שיהיה לחבירו שותפות ביין, ואם חיסר אחד מתנאים אלה, עלול לברך ברכה לבטלה.

פ. בשנת תש"ל מרן זצ"ל הגיע לישיבת הנגב, ואחר כך לקחתי את מרן בפעם הראשונה לבבא סאלי, אמרתי לו: אבא, הוא גר קרוב. מתחילה חשש, אבל אמרתי לו: אבא, תמיד יש פעם ראשונה... נפגשו, והבבא סאלי התפעל ממנו מאוד, ואמר: אם הייתי יודע שכבודו בא אלי הייתי שוחט לכבודו כבש... ואז הביא

עם הגיליונות, ואני וילקו"י שבת א' ח"ג עמ"ד תרעח) ראיתי את הגיליונות עוד לפני כן, כשהייתי בביתו של הרב, חלק גיליונות בכתב חצי קולמוס וחלק בכתב עגול, ולפתע אני רואה (בה"ה האו"ח ס"י יח ע"ג) שכתב בדיו הברכה על גלידה בסעודה, שספק ברכות להקל. וכן הביא את מעשה ניסים כדורי שחילק בין גלידה חלבית לפרווה, וכתב שאין לחלק בזה. נמצא שמה שכתבנו בילקוט יוסף, אמת ויציב ונכון וקיים. חכם שלום שאל כדי להבין, הרי הוא היה משתתף בשיעורים של מרן זצ"ל בכלל אור התורה ברחוב אלקנה לפני שבעים שנה, יש אפילו תמונות שרואים אותו יושב עם כל הציבור בלי חתימת זקן, וגם חכם בן ציון היה יורד מקומה שניה ומשתתף בשיעורים אלה של מרן, לחכם שלום היתה הערכה גדולה למרן, אבל רצה להבין, אנחנו לא חסידים שוטים, ולכן בכל הזדמנות שאל. אבל יש כאלה שממהרים לחלוק, ומה גדול כוחם ממרן זצ"ל, וכי לא מפחדים מברכה לבטלה? לכן להלכה אין לברך על גלידה בסעודה, בין בשבת ובין בחול.

למה לבלבל את העולם

יב. חכם שלום דיבר איתי על עוד דבר, הוא לא אהב את השינויים שעשו בסידורים, וכשהיינו במשרד בפורת יוסף דיבר איתי בכעס על השינויים שעשו בסידור, ואיך עשו את גדולי הדורות ואת כולנו טועים, וכי רק הם יודעים דקדוק?! אמרתי לו, דברי כבודו מתאימים ללשון החיד"א בספרו יוסף אומץ (סימן י), שכתב: מכל מקום נידון שלנו שרוצים לשנות התיבות התדיריות והמורגלות בפי כל המון ישראל, אנשים ונשים וטף, ולשנות נקודתן שינוי מורגש... והם משתדרים גם השתרר ופערו פיהם שכל ישראל המה וחכמייהם ורבניהם טעו במדבר לא ידעו לקרות התיבות... ויש לבטל דעתם ולכופם לכבוד ה' ותורתו וכבוד גדולי ישראל ראשונים ואחרונים רבים ועצומים וכו'. ע"כ. כולם רגילים לומר "עשה למען שמך עשה למען ימינך" ומשנים לומר "שמך" "ימינך". רגילים לומר "שבענו מטובך" ומשנים לומר "מטובך". רגילים לומר "מלכותיה קאים לעלם" והם משמטים תיבת "קאים". רגילים לומר "מהר והבא עלינו ברכה ושלוש מהרה מארבע כנפות", והם משמטים תיבת "מהרה", כדי שלא תהיה כפילות, וגם שלא ישמע מארה לשון קללה, ובקונטרס לאוקמי גירסא שבסוף הסידור כתב, ואף שבשער הכוונות (דכ"ז ע"ג ד"ה ברכת אהבת עולם) גרס לה, בעניינתו לא מצאנו לה חבר. וכך דחה בקלות דברי מהרח"ו - תלמיד האר"ז ל לפני כ-450 שנה! וכן כתב החסיד יעבץ (בפ"א לאבות ו, ה) - היה לפני מעל חמש מאות שנה. גם בעלינו לשבח כולם אומרים "וגורלנו ככל המונום" והם שינו לומר "ולא" גורלנו¹⁰. וחכם שלום דיבר בתוקף, בשביל מה לבלבל את העולם, יש את הנוסח שקיבלנו מאבותינו ורבותינו גדולי הדורות! וכבר מרן זצ"ל הסכים לכך.

סידור חזון עובדיה

יג. כשיצא לאור הסידור "חזון עובדיה" בשנת תשמ"ח, חכם בן ציון אבא שאול לא הסכים שיכניסו את הסידור לישיבת פורת יוסף, בחורים ראו סידור של מרן זצ"ל וכולם התלהבו וקנו, אבל אמר להם, תחזירו את זה... מישהו

למרן וגם לנו כוס ערק, הרב טעם קצת, למרות שלא כאבו לו השיניים... והבבא סאלי לא הכריח את מרן לגמור את הכוס מפני הכבוד, אבל אותי הכריח לשתות הכל ואמר: תגמור! זה קשה, אבל הוא לא הניח לי...

חכם שלום הכיר אותנו, וגם אנחנו הכרנו אותו בזקנותו, היה גר ברחוב יוסף בן מתתיהו ליד ישיבת פורת יוסף, והיה אוהב שות"ם אשכנזים, אפילו שהיה עיראקי... בהתחלה כשבא לארץ מבגדאד אהב את מרן מאד, ומרן אמר לרב צדקה, בא נלך לברך את הרב נסים כדורי, "ארי עלה מבבל", והלכו ברגל לביתו לקבל את פניו. אבל אחר כך גבה טורא בינינו, הוא כעס למה מרן חולק על הבן איש חי, והרב דפק על דלת ביתו להסביר לו למה חלק, אבל הוא לא פתח. שמע כך חכם עזרא עטיה ואפילו הוא נפגע מזה. הרב היה בגיל ארבעים, והיה קשה לקבל שחולק בן איש חי, אבל לא ידעו שהוא נשמה מיוחדת.

י"ד לאחרונה יצא ספר יפה בשם "עלינו לשבח", גם בהלכה וגם באגדה, והעתיק כל דברי הראשונים על עלינו לשבח, עברתי על הספר וראיתי שכמעט כולם כתבו "וגורלנו". כמו שאומרים "אל תעש עמנו כלה, תאחו ירך במשפט", ותיבת "תאחו" המשך לתיבות "אל תעש", כך "וגורלנו" המשך לתיבות "שלא שם חלקנו כהם". בספר ויען שמואל (ח"ג עמ"ד טל) - על שם רבי שמואל עידן שאהב את מרן אהבה גדולה מאד, וחבל שלא הוריש זאת לבאים אחריו - מישהו כתב מאמר, שמי שמתעקש לומר "וגורלנו ככל המונום", יהי גורלו ככל המונום. וכתב שהראה זאת לראש הישיבה שלו. ותמוה מאד, הרי מרן זצ"ל, הגר"ש אלישיב, הגר"ש אורבך, וכל גדולי הדור, כולם אמרו "וגורלנו ככל המונום", וכי כל הגדולים יהיה גורלם ככל המונום?!

שני טעמים בבית יוסף

זי. חכם אחד מכסא רחמים כתב בספרו מנוחת אהבה (ח"א עמוד סב), שמרן הבית יוסף (סימן רג) העתיק רק טעם אחד שהמים לא יהיו בחום שהיד סולדת בו, ובקדרה יגיעו לחום שהיד סולדת בו ובכך הוא מבשלם. ולפי זה כתב בהלכה למעלה להתיר באופן שהמים שבקומקום יותר מחום שהיד סולדת בו. אבל כל אחד שיפתח את הבית יוסף יראה שזה לא נכון, הבית יוסף הביא את שני הטעמים לאסור, וכתב שכן מבואר בדברי הר"ן (שבת כב.), שכתב, והרב רבינו יונה כתב בלשון הזה, מכשלה גדולה תחת יד קצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדרה בשבת, כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו, והאחר יד סולדת בו, ומתבשל זה בזה, ונמצאו מבשלים בשבת. [עד כאן טעם הראשון]. ואפילו אם שניהם יד סולדת בהם, איכא מאן דאמר בירושלמי, עירו אינו ככלי ראשון, כשמערין המים לאלתר כשיצאו מן הכלי אף על פי שהן רותחין, פסק כח רתיחתן מלבשל, כדן כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלים בתוך כלי ראשון, ומים מבושלים אם פסקה רתיחתן יש בהם משום בישול. אלו דבריו ז"ל. עד כאן דברי הבית יוסף. הרי שהבית יוסף העתיק את שני הטעמים, ואיך כתב שהביא רק את הטעם הראשון!?

מי מדרד בשעלו מים

יח. ועוד כתב במנוחת אהבה שמדובר שהמים בדיוק בחום שהיד סולדת בו, לא פחות ולא יותר, ועל ידי שנספכו באויר ירדו מעט מחום שהיד סולדת בו, וכשמגיעים לתבשיל חוזרים ומתבשלים, ולעולם אם המים חמים ביותר מותר לשפוך מהם על התבשיל. אבל מרן זצ"ל ענה לו בשולי הסכמתו, מי מדד בשעלו מים (שיעורו מ, יב), כיצד ניתן לדעת בדיוק את מדת החום של המים שהם בדיוק בחום שהיד סולדת בו ולא יותר מעט, זו אוקימתא דחוקה ביותר. והפלא היותר גדול, שדבריו אינם נכונים כלל, שהרי רבינו יונה שאסר נימק: דאיכא למאן דאמר בירושלמי שעירו ככלי שני, וכשהמים מגיעים לחמין הם חוזרים ומתבשלים. וכי אותו מאן דאמר בירושלמי דיבר על מים שהיו בדיוק בחום שהיד סולדת בו?! לא, אלא כל עירו הוא ככלי שני.

ספק ספיקא להתיר

יט. לפני כחמישים שנה חכם שלום הקשה - ואחר כך גם שאל אותי¹² - למה לא נתיר לערות מים חמים על תבשיל שמצטמק על פי ספק ספיקא, שמה כמו הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג, ופ"ב ה"ח) והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן (שבת כז.), שאין בישול אחר בישול אפילו בדבר לח, ואף שהלכה שלא כדבריהם אלא כדעת רש"י (שבת לד.), ותוס' (ישנים שבת לז), והרא"ש (פ"ג דשבת סימן ז) ורבינו יונה (באגרת התשובה, מביאו הנימוק"י ב"ב י), שמה כדעת ר"ת (שבת לט. לז, כל, ובדף מ"ב: ד"ה אבל) וסיעתו שעירו מבשל ככלי ראשון, ונמצא שאין כאן בישול. ושלחתי לומר לחכם שלום, שאנחנו לא עושים ספק ספיקא נגד מרן השלחן ערוך להדיא, והלא מרן (ס"ה רג ס"ד) כתב מפורש בזו הלשון: יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ורק כשאין זה נגד מרן להדיא עושים ספק ספיקא.

בישולי גרים

כ. למשל בדין בישולי גוים, שמי שהולך למסעדה, ששם המשגיח הדליק את הנר בבוקר, וממנו הגוי מדליק את האש, זו הקולא הגדולה של הרמ"א (ס"ה ק"ג) דלא כדעת מרן (שם) שזה נחשב בישולי גוים, והיהודי צריך גם להניח הקדירה על האש. במקום צורך גדול יש לומר ספק ספיקא, שמה כדעת הרמ"א, ושמה כדעת הסוברים שאם הגוי לא עושה לנו טובה, אלא הוא שכיר אצלנו ואנחנו משלמים לו כסף, יהא דינו כדן עבדים ושפחות הקנויים לנו, שדעת כמה פוסקים להקל בהם, כי לא שייך בהם קירוב דעת, ואין לחוש בהם לחתנות. ושמה כדעת התוספות (ע"ז לז, ד"ה אלא) בשם הראב"ד, שאיסור בישולי גוים אינו אלא כשהגוי מבשל בביתו בעיר העתיקה או בג'נין, אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לחתנות ולא שאיכילנו דברים טמאים. ועיין ביחוד דעת (ח"ה ס"ה נג, נד), וזה ס"ס שאינו נגד מרן להדיא, ויתכן שבצירוף שני הספיקות מרן עצמו היה מיקל¹³.

- עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

אמר לי, תלך אליו ותאמר לו שלא אתה הכרעת כמה דברים בנוסח, אלא זהו מרן זצ"ל. אבל לא רציני, חכם בן ציון הוא אדם גדול, והזמן יעשה את שלו. ואכן אחר תקופה העלים עין, והיום ב"ה בודאי שמכניסים סידור חזון עובדיה לשיבת פורת יוסף, מי שמצליח להשיג... כלומר שגם חכם בן ציון לא הסכים לשינויים בנוסח התפלה.

כיוונו את מרן מהשמים:

יד. אבל אני בדקתי וראיתי שכל ה"שינויים" שיש בסידור חזון עובדיה, מרן זצ"ל החזיר את הנוסח שהיה בכל הסידורים מלפני מאה ושלושים שנה ומעלה, כגון שצריך לומר ומכניע "זדים", למרות שהחיד"א (בקשר גדול סימן ט"ב אות ז) כתב "מינים", אבל מרן (בש"ת יחיה דעת ח"ה סימן ת, וביע אומר ח"ה האו"ח סימן יא אות יז) הביא ראיות רבות מהירושלמי (פ"ד דברכות ה"ג, ופ"ה ה"ג) והראשונים, והביא מה שכתב רבי חיים פלאג'י (בספר כף החיים סימן טו אות לא), שאילו היה רואה החיד"א כל הראיות הללו, היה חוזר בו, והיה מסכים לקבוע הנוסח ומכניע "זדים". וכן כתב רבי שמואל ויטאל בנו של מהר"ח בסידורו. ויש כאלה שמתעקשים להוציא סידורים "בית תפלה" ולכתוב ומכניע "מינים", אבל קבל האמת ממי שאמרו, הרב טוען טענות נכונות! החלאפים מניו יורק כמה שדיברתי איתם הם מתעקשים, חבל. היה לנו בחור בישיבת חזון עובדיה, שאמרתי לו, לך כאן קרוב לאוניברסיטה - ידענו שהוא שומר על העיניים ואפשר לסמוך עליו - ותבדוק את הנוסח שכתבו בסידורים הקדמונים. ישב עם עט ונייר, והעתיק כל מיני מהדורות, וזה מדהים לראות איך זיכו את מרן זצ"ל מהשמים לכון לאמת, כל הסידורים עד תקופת הבן איש מלפני כמאה ועשרים שנה, כולם כתבו "ומכניע זדים", "ועל זקניהם", "צדקה ורחמים", "קיוונו וצפינו", "חוס ורחם", "ועל הנסים" ועוד, כמו שהורה מרן זצ"ל. חכם בן ציון¹¹ חשב שמרן שינה, אבל נמצא שמרן לא שינה שום דבר, אלא החזיר עטרה ליושנה.

חמין שמצטמק

טו. עוד דיברתי עם חכם שלום, אולי בשיחה האחרונה בינינו, בדין חמין שמונח על הפלאטה בשבת והוא מצטמק ועומד להישרף, הרא"ש (פ"ג דשבת סימן א) כותב שישאל אדוקים במצות עונג שבת, ולכן הם רוצים חמין טוב, וכי יאכלו חמין שרוף?! לכן יכול להכניס מצקת לתוך המיחם של המים החמים, וישאיר אותה כמה זמן כדי שיעלו בה רתיחות, ויהא דינה ככלי ראשון, ואז יוציא המצקת, וישקיע אותה בתוך קדירת החמין באופן שלא יהיה עירו באויר. או שמערב שבת ישים שקית עם מים בתוך סיר החמין, "שיקע צרינו בתוכו", וכשרואה שהחמין עומד להישרף, יקח קיסם שיניים, נקי כמובן... יעשה חור בשקית וכל המים ישפכו לחמין. אבל לשפוך מים חמים אסור, כי המים מתקררים באויר וחוזרים ומתבשלים בסיר. כך כתב מרן השלחן ערוך (ס"ה רג ס"ד), ומרן זצ"ל (יחיד"ח ח"ד ס"ב כב, הל' ע"ד ח"ד ע"ב ס, חז"ל שבת ח"ד ע"ב שפח, ובהסכמה לתפלה למשה ח"א).

דברי רבינו יונה

טז. חכם שלום ידע שכך דעת מרן, מי כמוהו שהיה בקי בשלחן ערוך הלכות שבת, אבל הוא בא בטענה שיש לעשות ספק ספיקא, שהרי מקור הדין מדברי רבינו יונה באגרת התשובה (מביאו הנימוק"י יוסף בבא בתרא י). שכתב: ומכשלה גדולה תחת מקצת העם, שטומנים קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו והאחר היד סולדת בו ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלים בשבת, כי יש בישול אחר בישול בלח. אבל כבר כתבו הרא"ש (שבת פ"ב ס"ו טו) ועוד, שמיום שנחתם התלמוד, אפילו חכם שכגובה הארזים גובהו בתורה, אין לו רשות לגזור גזרות מדעתו. אבל דברי רבינו יונה אלה הם לרווחא דמילתא, והעיקר כהמשך דבריו: ואפילו אם שניהם היד סולדת בהם, אבל איכא למאן דאמר בירושלמי (שבת פ"ג ה"ה) שעירו אינו ככלי ראשון אלא ככלי שני, וכשמערה את המים הם מתקררים באויר, ובתוך הקדירה הם חוזרים ומתבשלים, ונמצא מבשל בשבת.

¹¹ חכם בן ציון היה מקפיד שכולם יתפללו בסידורים של הבן איש חי, הוא היה דבק מאד בבא"ח כמו אביו, וכן חמיו הרב יוסף שרבי, שהיה מלמד בכתת ח' בת"ת בני ציון, והיה דבק מאד בבן איש חי.

¹² בכל חג היה בא לקבל את פני מרן זצ"ל בישיבת חזון עובדיה, ופעם יצא מהקבלת פני רבו, ואני הייתי במדרגות, תפס אותי ביד ואמר: תשמע, הייתי בטוח שאבריך יודע מהרש"א על ביצה, יומא, שבת, מועד קטן. שאלתי אותו שאלה על

מסכת זבחים, ובמקום ציטט לי את כל המהרש"א מילה במילה בעל פה! כל כך התפעל.

¹³ השבתי לחכם שלום על ידי שליח, ולא קיבל, וכנראה אם הייתי מדבר אתו על זה היה מקבל, כמו בשאר הדברים. בביקור האחרון שהייתי אצלו בחג, ישבנו יחד ולמד אתנו טורי אבן, ודקדק בכל מילה שלו.